

М. П. Недюха*, М. П. Лукашевич**

ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ ЄДИНОЇ ПОМІСНОЇ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ

Останнім часом в українській і зарубіжній науковій літературі актуалізувалася тема державно-церковних і міжконфесійних відносин в Україні, їх впливу на перебіг процесів формування політичної нації, націєтворення в цілому¹. Постановка багатьох питань обумовлена змінами в громадсько-політичному житті країни, що відбулися після останньої президентської виборчої кампанії, участю в ній окремих релігійних організацій, а також у контексті підготовки та проведення парламентських виборів 2006 року.

Виокремлюються прийнятні три проблемні площини. Це, по-перше, позиції основних конфесій (Української православної церкви Московського патріархату (УПЦ МП), Української православної церкви Київського патріархату (УПЦ КП), Української автокефальної православної церкви (УАПЦ), по-друге, перспективи створення єдиної помісної православної церкви з точки зору державно-церковних відносин за нової владної команди і, по-третє, вплив зазначених факторів на процес формування політичної нації в Україні.

За умов змін політичної еліти, які відбулися внаслідок виборів Президента України, основні православні церкви демонструють різне бачення перспективи подолання міжправославного протистояння в Україні, неоднаково сприймають ідею створення єдиної помісної православної церкви.

Можна стверджувати, що найбільш активну позицію у зазначеному питанні займає глава УПЦ КП Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет, покладаючись при цьому як на державну владу, так і Президента України.

Створення єдиної помісної православної церкви розглядається як один із найважливіших факторів самоозначення й становлення української нації, утвердження її ідентичності й єдності, стабільного розвитку. У свідомості людей об'єднання православ'я тісно пов'язується з поняттям соборності нашої держави, її духовною цілісністю. Задля цього уявляється важливим налагодити діалог різних православних конфесій, а також сприяти становленню демократичної і толерантної духовної атмосфери в українському суспільстві.

Нещодавно оприлюднена Заява представників Константинополя про те, що Вселенський патріархат визнає незаконним приєднання у 1686 р. Київської митрополії до Московської, що викликало жваву дискусію у православному світі, активно коментується ЗМІ, експертами, аналітиками, знаходить підтримку вітчизняної наукової та політичної еліти, представників національно орієнтованого духовенства, віруючих. Скажімо, академік Іван Дзюба переконаний, що утворення єдиної помісної православної церкви в Україні дозволить позбутися політичного тиску з боку російської православної церкви як "авангарду російського впливу в Україні". Церква, за його словами, перестане бути знаряддям антиукраїнської політики і зможе зосередитися на власних питаннях.

У Зверненні УПЦ КП до православних християн та українського народу (січень 2005 р.) Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет дав оцінку політичним подіям в Україні, закликав до початку діалогу про створення єдиної помісної української православної церкви, наголосивши, що настає сприятливий час для цього². Ця ж позиція була підтверджена у Вітальній адресі Священного синоду, Українського єпископату та всієї повноти Української православної церкви Київського патріархату Президенту України В. Ющенку з нагоди вступу на посаду Глави Української держави³. Остаточну позицію

© Недюха М. П., Лукашевич М. П., 2008

* завідувач сектору методології Інституту законодавства Верховної Ради України (м. Київ), доктор філософських наук, професор
** завідувач кафедри соціології та соціальної роботи Інституту підготовки кадрів Державної служби зайнятості України (м. Київ), доктор філософських наук, професор

¹ Див., зокрема: Абрамов В. І. Духовність суспільства: методологія системного вивчення. Монографія. — К.: КНЕУ, 2004. — 236 с.; Крисаченко В. С., Степико М. Т., Власюк О. С. Українська політична нація: генеза, стан, перспективи / За ред. В. С. Крисаченка. — К.: НІСД, 2004. — 648 с.; Курас І. Ф., Рибачук М. Ф., Кирюшко М. І., Феценко П. І. Релігія і політика в сучасній Україні. — К.: ІПІЕНД, 2000. — 272 с.; Пірен М. І. Основи політичної психології: Навч. посібник. — К.: Міленіум, 2003. — 418 с.; Шуба О. В. Релігія в етнонаціональному розвитку України (політологічний аналіз). — К.: Криниця, 1999. — 324 с. та ін.

² Звернення до православних християн та до всього Українського народу // Українське православ'я [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.uaorthodox.org>. — 2005. — 7.01.

³ Вітальна адреса Священного Синоду, українського єпископату та всієї повноти Української Православної Церкви Київського Патріархату Президенту України Ющенку Віктору Андрійовичу з нагоди вступу на посаду Глави Української держави // Українське Православ'я [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ua.orthodox.org>. — 2005. — 23.01.

УПЦ КП щодо питання об'єднання православ'я в Україні була пояснена на спільному засіданні Священного синоду і Вищої церковної ради (ВЦР) УПЦ Київського патріархату, що відбулося 21-22 лютого 2005 р. у Києві під головуванням Патріарха Філарета. Під час засідання розглядалися питання суспільного служіння церкви в нових державно-політичних умовах, пошуку шляхів діалогу і співпраці з УПЦ МП та УАПЦ, а також інші питання поточного життя церкви.

За підсумками роботи синоду і ВЦР Патріарх Філарет провів прес-конференцію, де повідомив, що на засіданні Священного синоду і Вищої церковної ради УПЦ КП було ухвалено два Звернення: до УПЦ МП і до УАПЦ. У Зверненні до всього єпископату, духовенства і віруючих УПЦ МП, Священний синод і ВЦР закликали, по-перше, припинити розпалювання релігійної ворожнечі і не розділяти українців на канонічних і неканонічних, православних і розкольників; по-друге, розпочати діалог щодо духовного відродження українського суспільства, а також відповідно до заклику влади допомогти державі втілювати в життя духовні цінності; по-третє, створити в Україні єдину помісну (тобто автокефальну) православну церкву на підставі церковних канонів, зокрема 34 апостольського правила, згідно з яким “кожний народ повинен знати свого першого єпископа” (патріарха або митрополита), а також у зв'язку зі створенням Української держави щодо останнього наголошено, що діалог і контакти повинні відбуватися на всіх рівнях — від загальноукраїнського до парафіяльного і особистого, бо „ми є діти однієї Церкви Христової, одного українського народу і громадяни однієї держави”.

У Зверненні до єпископату, духовенства і вірних УАПЦ священноначалі Київського патріархату закликали до відновлення діалогу і об'єднання. Наголошено, що протягом 2000-2001 років між УПЦ КП і УАПЦ за посередництва Константинопольського патріархату відбулися переговори, підписані домовленості, спрямовані на об'єднання двох церков в єдину помісну православну церкву. “Не з вини Київського патріархату цей процес призупинився, але ми віримо, що рано чи пізно єпископи, духовенство і віруючі наших церков стануть дітьми єдиної помісної Української православної церкви на чолі з Київським патріархом. Тому зараз нам необхідно на всіх рівнях відновити діалог про єдність”, — наголошується в документі.

У Зверненні також сказано, що Константинопольський патріархат виявляє бажання активно допомагати об'єднанню українського православ'я.

Під час прес-конференції Філарет зажадав від УПЦ МП припинення ворожнечі, яку веде ця церква з УПЦ КП за часів старої влади. Патріарх Філарет також зазначив, що УПЦ МП повинна бути представлена як “Російська православна церква в Україні”. Водночас УПЦ КП мають бути надані не менші права, ніж УПЦ МП, зокрема, у тих регіонах, де УПЦ КП не представлена фізично, тобто не має храмів, їй повинні бути передані “об'єкти культового призначення, які не використовуються іншими церквами”.

Патріарх Філарет заявив, що УПЦ (КП) підтримує програму українського уряду, який “проголосив моральне відродження України”. Він зазначив, що церква, очолювана ним, співробітничатиме з новою владою у сфері відродження духовності. Разом з тим Філарет поінформував, що на засіданні Священного синоду і ВЦР було висловлено прохання в рамках законодавства сприяти реалізації бажання православних віруючих мати в Україні єдину помісну українську православну церкву⁴.

Натомість предстоятель УПЦ (МП) митрополит Володимир у привітанні В. Юценка з обранням на посаду Президента України нічого не сказав про створення єдиної помісної православної церкви⁵.

У посланні глави Руської православної церкви (РПЦ) Патріарха Московського і всієї Русі Алексія II В. Юценку у зв'язку з його вступом на посаду Президента України висловлюється надія, що в роки президентства В. Юценка канонічна УПЦ буде мати можливість безперешкодно виконувати свою місію всюди, де в цьому відчуває потребу її численна паства, а також переконання в тому, що відповідальна політика в релігійній

⁴ Синод УПЦ КП підтримав програму уряду, запропонував УАПЦ об'єднатися та закликав УПЦ (МП) припинити ворожнечу // РІСУ [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.risu.org.ua>. — 2005. — 23.02.

⁵ Предстоятель Української Православної Церкви привітав Віктора Юценка з обранням Президентом України // Україна православная [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.pravoslavuye.org.ua>. — 2005. — 11.01; Блаженніший Митрополит Володимир у древньому соборі Святої Софії привітав Віктора Юценка зі вступом на посаду Президента України // Православ'я в Україні [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.orthodox.org.ua>. — 2005. — 24.01.

сфері повинна виключати втручання держави у внутрішньоцерковне життя, сприяти не розколу, а консолідації суспільства, рішуче протистояти спробам маніпулювати релігією в політичних цілях⁶.

Можна констатувати, що в привітальних документах вищих ієрархів РПЦ проглядається деяке занепокоєння з приводу майбутньої долі УПЦ (МП). Сказане підтверджується й висловлюваннями Алексія II. Так, під час зустрічі з представниками організації “Козаче військо Запорізьке України” і Міжнародного жіночого козачого руху (грудень 2004 р.), Алексій II з жалем відзначив, що серед тих, хто активно підтримував обраного Президентом України опозиційного кандидата, були “розкольникі і уніати”. Предстоятель РПЦ висловив “побоювання, що канонічна Українська православна церква в нових умовах назавтра певні труднощі й вступить у складний період свого буття”⁷.

Предстоятель РПЦ також підкреслив, що “майбутнє будь-якої країни залежить від єдності її народу”, і висловив сподівання „що у нового Президента України буде достатньо мудрості, щоб слідувати по шляху єднання, а не конфронтації”⁸.

Стосовно ж звернення предстоятеля УПЦ (КП), яке патріарх Філарет зробив 23 лютого 2005 р. на прес-конференції за результатами спільного засідання Священного синоду і Вищої церковної ради УПЦ Київського патріархату, то керуючий справами УПЦ, архієпископ Переяслав-Хмельницький Митрофан заявив, що УПЦ завжди прагне вести дискусію “про наболіле питання відносно церкви та її майбутньої цілісності, але тільки на канонічній основі, яка є своєрідною церковною конституцією”. Тому, підкреслює ієрарх УПЦ, існує тільки єдиний шлях примирення — покаяння й усвідомлення своєї провини перед Вселенським Православ'ям. І лише після цього можливо говорити про єдину церкву з відповідним юридичним статусом.

Щодо можливого об'єднання УПЦ (КП) і УАПЦ, то архієпископ Митрофан назвав це приватною справою Автокефальної церкви⁹.

Отже, узагальнюючи, можна зробити висновок, що УПЦ (МП) демонструє обережність у питанні щодо врегулювання міжправославного протистояння в Україні. Не виключено, що це зумовлено позицією керівництва УПЦ (МП) і РПЦ під час виборів Президента і, відповідно, результатами самих виборів. При цьому йдеться не тільки про підтримку провладного кандидата В. Януковича і його поразку, але й про ті суперечності, які внаслідок вказаних дій проявилися у середовищі найчисельнішої конфесії в Україні.

Відвертою підтримкою В. Януковича під час останніх виборів Президента України УПЦ (МП) поставила себе в складне становище. Подейкують про ідеологічний розкол у лавах як вірних УПЦ (МП), так і у середовищі духовництва цієї конфесії. І хоча ця розбіжність поглядів завжди існувала, нині настав момент, коли завжди політично пасивна частина церкви заявила про свою незгоду з поглядами деяких владик, а також з позицією таких організацій, як Союзи православних братств і громадян, “Єдине Отечество”, які донедавна монополювали формували політичне обличчя УПЦ (МП). Саме завдячуючи зусиллям останніх, склалася думка про проросійську політичну орієнтацію цієї церкви загалом, що, на думку деяких експертів, не є правдою. Стверджувати про завершений факт ідеологічного, а тим більше організаційного розколу поки що немає підстав. Церковну спільноту об'єднує тема канонічності¹⁰.

⁶ Предстоятель Русской православной церкви поздравил избранного Президента Украины В. А. Ющенко со вступлением в должность // Официальный сайт Русской Православной Церкви [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.mospat.ru>. — 2005. — 21.0.

⁷ Святейший Патриарх Алексий принял представителей “Казачьего войска Запорожского Украины” и Международного женского казачьего движения // Официальный сайт Русской Православной церкви [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.mospat.ru>. — 2004. — 27.1.

⁸ Святейший Патриарх Алексий встретился с группой радиожурналистов для традиционной записи Рождественского послания и ответил на их вопросы // Официальный сайт Русской Православной Церкви [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.mospat.ru>. — 2004. — 30.12.

⁹ Архієпископ Митрофан. Існує тільки єдиний шлях примирення з Церквою — покаяння і усвідомлення своєї провини перед Вселенським Православ'ям (інтерв'ю керуючого справами Української Православної Церкви, архієпископа Переяслав-Хмельницького Митрофана) // Украина православная [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.pravoslavnye.org.ua>. — 2005. — 1.03.

¹⁰ Антошевський Т. Вибір без вибору // РІСУ [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.risu.org.ua>. — 2004. — 21.12. “Головна проблема православ'я — врегулювання канонічного статусу Церкви”. Розмова з Андрієм Юрашем, релігієзнавцем, кандидатом політичних наук (розмовляв Горун А.) // Львівська газета [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.gazeta.lviv.ua>. — 2005. — 13.01.

Схожу точку зору висловлює головний редактор журналу “Людина і світ”, доктор філософських наук В. Єленський. За його словами, “беззастережна, всупереч догматам, канонам, соціальному вченню православ'я і українським законам, підтримка священноначалам УПЦ В. Януковича на президентських виборах підірвала довіру до цієї церкви в регіонах, де зосереджена більша частина її парафій, викликала розкол та сум'яття серед її вірних і примусила їх інакше, ніж дотепер, подивитися на суспільно-політичну роль своєї церкви в Україні”¹¹.

У цьому контексті необхідно вказати на той факт, що за результатами повторного голосування другого туру виборів Президента в одинадцяти з сімнадцяти адміністративно-територіальних одиниць України, де перемогу здобув В. Ющенко, УПЦ (МП) утримує більшість за чисельністю релігійних громад, статуту яких зареєстровано¹². Тобто на виборця Московський патріархат фактично не вплинув — церковна бюрократія виявилася нездатною керувати своєю паствою, більшість прихожан РПЦ у центральній Україні і навіть на Сході голосувала за західний проект, за “помаранчевих”¹³.

У ситуації, коли в церковному середовищі УПЦ (МП) і УПЦ (КП) мають місце різноманітні домагання, дуже важливою стає позиція Константинопольського патріархату.

Царгород щоразу наголошує, що саме він, а не Москва, є церквою-матір'ю для України. Православна еклезіологія недвозначно виходить з того, що територія однієї країни православної культури не може бути поділеною між різними помісними церквами; вона виходить з того, що удержавлена нація має право на власну автокефальну церкву. Саме тому проблема помісної православної церкви, стверджують експерти, має знову постати на порядку денному українського православ'я¹⁴.

У свою чергу, якби Константинополь підтвердив свою позицію п'ятирічної давності, коли він гарантував доволі швидке визнання канонічного статусу за де-факто незалежним, тобто автокефальним українським православ'ям за умови об'єднання більшої частини української церковної православної спільноти, то тоді не викликає сумніву, що не лише Київський патріархат, УАПЦ, а й значна частина вірних Московського патріархату, зокрема, ті, хто мешкає в регіонах, де домінує українська ідентичність, могли б утворити велику церковну спільноту. “Можливо, на початках автономну під юрисдикцією Константинопольського патріархату, а можливо, й одразу автокефальну. У кожному випадку, за такого розвитку подій і такої конфігурації, закономірним був би перерозподіл конфесійних симпатій в українському православ'ї й утворення більшості, базованої не на проросійських канонічно-церковних ідентичностях, а власне, на проукраїнських”¹⁵.

На думку деяких оглядачів, фактично йдеться про т. зв. “естонський сценарій” для України. Десять років тому православні Естонії розділилися між двома патріархатами. Спочатку Московський патріархат не визнавав “вторгнення Константинополя на свою канонічну територію”, але потім був вимушений піти на компроміс, підписавши із Вселенським патріархатом угоду про розподіл церковного майна. Але, як зазначають експерти, на відміну від Естонії поява константинопольської юрисдикції в Україні призведе і до глобальної зміни балансу в православному світі. Якщо нині найбільшою православною церквою світу є РПЦ, то після приєднання хоча б частини українських приходів до Константинополя лідером стає останній. У цьому випадку, вважають експерти, УПЦ (МП) остаточно не припинить свого існування, але буде локалізована в східних і південних регіонах України, де промосковські настрої можуть посилитися у зв'язку з перемогою на президентських виборах В. Ющенка¹⁶.

¹¹ “Споконвіку було Слово”: Любов до ближнього у контексті сучасних подій в Україні. Щодо ситуації всередині Українського православ'я і перспектив її розвитку // “Радіо Свобода” [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://ukraine.radiosvoboda.org>. — 2005. — 8.01.

¹² Дані про кількість релігійних громад в Україні, статуту яких зареєстровано, можна знайти на: <http://www.orthodox.org.ua/page-976.html> (офіційний сайт УПЦ); <http://www.risu.org.ua/ukr/resourses/statistics/regions2004/> (PICU); інформацію про підсумки голосування 26 грудня 2004 р. по регіонах України можна знайти на <http://www.cvk.gov.ua/elect/wp301pt001f01=502rej=1> [офіційний веб-сервер ЦВК].

¹³ Революція закончилась. Да здравствует революция! // Московский комсомолец [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.mk.ru>. — 2005. — 24.02; Портал-Credo.Ru (<http://www.portal-credo.ru>). — 2005. — 24.02.

¹⁴ “Споконвіку було Слово”: Любов до ближнього у контексті сучасних подій в Україні. Щодо ситуації всередині Українського православ'я і перспектив її розвитку // Радіо Свобода [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://ukraine.radiosvoboda.org>. — 2005. — 8.01.

¹⁵ “Головна проблема православ'я — врегулювання канонічного статусу Церкви”. Розмова з Андрієм Юрашем, релігієзнавцем, кандидатом політичних наук (розмовляв А. Горун) // Львівська газета [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.gazeta.lviv.ua>. — 2005. — 13.01.

¹⁶ Солдатов А. Геть московського попа! Похоже, что поражение на Украине потерпит не только Виктор Янукович, но и Московская патриархия // Московские новости [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.mn.ru>. — 2004. — 24.12; “Эстонский сценарий” для Украины. Победа Ющенко отразится на «конфессиональном раскладе» украинского общества // Портал-Credo.Ru. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.portalcredo.ru>. — 2004. — 20.12.

Варто звернути увагу і на той факт, що деякі православні діячі сходу України мають намір скористатися на території країни положенням “Соціальної доктрини” РПЦ, де наголошується на допустимості — у певних випадках — чинити церковний опір світській владі¹⁷.

Підтвердженням зростаючої серед оглядачів впевненості в тому, що на православ'я в Україні у найближчий час чекають серйозні зміни, став факт привітання напередодні Різдва архієпископом Константинополя — Нового Рима, Вселенським патріархом Варфоломієм I В. Ющенко з нагоди обрання Президентом України. Зокрема, у зверненні патріарх висловив занепокоєння розколом в українському православ'ї. Варфоломій I нагадав, що він неодноразово висловлював свою готовність взяти участь у врегулюванні цієї складної ситуації і нині готовий надати будь-яку допомогу¹⁸.

Стосовно ж позиції Константинопольського патріархату щодо проблеми православних церков в Україні, варто нагадати, що під час зустрічі наприкінці минулого року в Константинополі Варфоломія I з групою прочан з України, до якої входили народні депутати України та клірики УПЦ, Вселенський патріарх наголосив, що в разі подолання розколу в українському православ'ї він готовий обговорювати з предстоятелем РПЦ патріархом Алексієм II питання про новий статус Української православної церкви у сім'ї помісних православних церков. Варфоломій також сказав, що Вселенська патріархія не має наміру втручатися у внутрішні справи Української держави і української церкви і готова до відкритого діалогу навколо проблем, які виникають¹⁹.

Отже, позиція архієпископа Константинополя — Нового Рима, Вселенського патріарха Варфоломія I щодо врегулювання проблем в українському православ'ї фактично збігається з офіційною позицією УПЦ (МП) у цьому питанні. Адже, як відомо, УПЦ (МП) не вважає за можливе безпосередньо пов'язувати питання подолання розколу із здобуттям автокефалії: спочатку має бути подоланий розкол, а потім — обговорюватися проблема канонічного статусу²⁰.

Щодо Української автокефальної православної церкви, яка також розглядається як суб'єкт міжправославного протистояння, слід наголосити, що після смерті патріарха УАПЦ Димитрія ця церква фактично розколася. Значна частина духовництва на чолі з керуючим справами патріархії УАПЦ архієпископом Харківським і Полтавським Ігорем (Ісіченком) перебуває в опозиції до предстоятеля УАПЦ митрополита Мефодія (Кудрякова) і докладає зусиль, щоб визнати митрополита Константина, який очолює УПЦ у США, єдиним легітимним главою УАПЦ як у діаспорі, так і в Україні. Через об'єднання з УПЦ у США, що перебуває під омофором Константинопольського патріарха, частина УАПЦ на чолі з Ігорем (Ісіченком) сподівається реалізувати ідею про воз'єднання з повнотою православ'я²¹. Проти цього виступає інша частина УАПЦ на чолі з митрополитом Мефодієм. Останній підтримує ідею, принаймні на словах, створення єдиної помісної української православної церкви. При цьому митрополит Мефодій, як і глава УПЦ КП патріарх Філарет, покладається в цьому питанні на Президента України²².

¹⁷ Гудзик К. Ньюанси світу цього // День [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua>. — 2005. — 25.01.

¹⁸ Константинопольський Патріарх привітав Віктора Ющенко з перемогою на виборах // Сайт Всеукраїнського Ставропігійного братства св. ап. Андрія Первозваного [Електронний ресурс] — Режим доступу: www.uaoc.kiev.ua/bratstvo. — 2005. — 4.01; “Споконвіку було Слово”: Любов до ближнього у контексті сучасних подій в Україні. Щодо ситуації всередині Українського православ'я і перспектив її розвитку // Радіо Свобода [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://ukraine.radiosvoboda.org>. — 2005. — 8.01; Варфоломей Первий благословив Ющенко // Главред. — 2005. — 18.01; Патріарх Вселенської православної церкви Варфоломей Первий поздравил Ющенко с победой на выборах президента // Подробности [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.podrobnosti.ua>. — 2005. — 18.01. Константинопольський Патріарх привітав Віктора Ющенко з перемогою на виборах // Сайт Всеукраїнського Ставропігійного братства св. ап. Андрія Первозваного [Електронний ресурс] — Режим доступу: www.uaoc.kiev.ua/bratstvo. — 2005. — 4.01.

¹⁹ “Споконвіку було Слово”: Любов до ближнього у контексті сучасних подій в Україні. Щодо ситуації всередині Українського православ'я і перспектив її розвитку // Радіо Свобода [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://ukraine.radiosvoboda.org>. — 2005. — 8.01; Варфоломей Первий благословив Ющенко // Главред. — 2005. — 18.01; Патріарх Вселенської православної церкви Варфоломей Первий поздравил Ющенко с победой на выборах президента // Подробности [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.podrobnosti.ua>. — 2005. — 18.01.

²⁰ Див.: Заява Архієрейського Собору Української Православної Церкви // Православна газета. — 2000. — серпень.

²¹ Див. наприклад: Про скликання Помісного Собору Української Автокефальної Православної Церкви // Сайт Всеукраїнського Ставропігійного братства св. ап. Андрія Первозваного [Електронний ресурс] — Режим доступу: www.uaoc.kiev.ua/bratstvo. — 2005. — 8.02.

²² Привітання Віктору Андрійовичу Ющенко // Сайт УАПЦ [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.uaoc.info>. — 2005. — 10.01; Усі провідники християнських Церков України благословили нового Президента України // RICSU <http://www.risu.org.ua>. — 2005. — 24.01.

Однак загострення відносин усередині УАПЦ, про що свідчать нещодавні події довкола приміщення патріархії УАПЦ у Києві, ставлять під сумнів участь цієї конфесії у міжправославному діалозі.

Необхідно також враховувати і ту обставину, що врегулювання проблеми міжправославного протистояння в Україні деякими експертами пов'язується з необхідністю налагодження діалогу з Римо-католицькою церквою²³. У свою чергу це висуває на порядок денний питання залучення до міжправославного діалогу Української греко-католицької церкви.

Геополітичного виміру набувають відносини Української держави з Ватиканом, про що, зокрема, може свідчити і той факт, що під час нещодавньої дискусії щодо вступу до Європейського Союзу Туреччини экс-держсекретар Ватикану кардинал Жан-Луї Торан і голова Єпископської конференції Італії, кардинал Камілло Руїні запропонували ЄС надати перевагу при прийомі до ЄС не Туреччині, а таким країнам, як Україна чи Молдова²⁴.

Не може не привертати увагу і факт інтенсифікації відносин між Українською державою і державою Ватикан²⁵.

Можна стверджувати, зважаючи на вищевикладене, що майбутнє українського православ'я, зокрема створення єдиної української помісної православної церкви, значною мірою визначатимуть відповідні кроки державної влади в цій сфері.

Не в останню чергу це зумовлено тим, що „у проблемі помісної православної церкви політики значно більше, ніж канонічного права”. Попри цілком демократичні постулати, що проголосила команда В. Ющенка під час виборчої кампанії у сфері державно-церковних відносин, новій владі навряд чи вдасться уникнути проблеми помісної православної церкви, яка так чи інакше знову постане на порядку денному²⁶.

До того ж деякі експерти стверджують, що нібито Президент України В. Ющенко готовий і добиватиметься визнання канонічного статусу української православної церкви, що відповідає масовим настроям українських виборців²⁷.

Останні кроки нової владної команди і насамперед Президента України В. Ющенка свідчать про те, що при дотриманні конституційного принципу відокремлення церкви і релігійних організацій від держави і невизнання жодної релігії як обов'язкової, у сфері державно-церковних відносин обрана модель співпраці держави і релігійних організацій є припустимою.

Формально об'єднавчі процеси у православ'ї започатковані, схоже, травнем 2005 р., коли представник Української Православної Церкви Київського Патріархату митрополит Василій (Бондарчук) та предстоятель Української Автокефальної Православної Церкви митрополит Мефодій (Кудряков) підписали Акт про початок об'єднавчого процесу. Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет благословив укладання цього документа. Хоча й Предстоятель УПЦ Московського Патріархату митрополит Володимир (Сабодан) до об'єднавчого процесу навряд чи долучиться навіть у перспективі, підписання документу має більше ніж символічне значення, оскільки долає одну з суттєвих перепон на шляху до визнання автокефалії українського православ'я — роз'єднаність церков. Однак варто наголосити, що в Україні вже був прецедент, коли ті ж церкви — УПЦ КП та УАПЦ — оголосили про досягнення єдності, а згодом Заяву дезавувували. Існує також небезпека, що парафії, які контролюються Архієпископом Харківським та Полтавським Ігорем (Ісиченком) не увійдуть до об'єднаної церкви, оскільки останнім часом у Архієпископа доволі напружені стосунки не лише з владию Філаретом, а й зі своїм формальним керівником Мефодієм.

²³ Див. наприклад: *Хейрум Шагин*. Религиозные разногласия между Киевом и Москвой. Без серьезного и открытого диалога между Москвой, Константинополем и Римом разрешить православно-католические разногласия невозможно ("Al Mustaqlbal", Арабская пресса) // ИноСМИ.Ру. [Електронний ресурс] — Режим доступу: (<http://www.inosmi.ru>). — 2005. — 12.01.

²⁴ *Сартори Ф.* Ватикан предостерегает ЕС от ошибки // НГ-Религии [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://religion.ng.ru>. — 2005. — 2.02.

²⁵ Ватикан очікує істотного розширення співробітництва з Україною в гуманітарній і культурній сферах // РІСУ [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://risu.org.ua>. — 2005. — 16.02; В Риме прошел обряд освящения нового помещения Посольства Украины при Святом Престоле // Портал-Credo.Ru [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://portal-credo.ru>. — 2005. — 21.02; Апостольський Нунцій в Україні Архієпископ Іван Юркович: "Православна традиція — спільна риса, що об'єднує українців, білорусів і росіян" (записав В. Свистун // Україна православная [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.pravoslavnye.org.ua>. — 2005. — 1.03.

²⁶ "Споконвіку було Слово": Любов до ближнього у контексті сучасних подій в Україні. Щодо ситуації всередині Української православної церкви і перспектив її розвитку // Радіо "Свобода" [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://ukraine.radiosvoboda.org>. — 2005. — 8.01.

²⁷ *Юраш А.* Виктор Ющенко готов и будет добиваться признания канонического статуса Украинской Церкви, что соответствует общим настроениям украинских избирателей / Беседовал М. Жеребятьев // [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.portalcredo.ru>. — 2004. — 24.12.

М. Маринович, віце-ректор Українського Католицького Університету, наголошує на можливих ризиках та очевидних загрозах становлення єдиної помісної церкви, адже православ'я в Україні може бути поділене на промосковське і проконстантинопольське. Однак зазначений факт не може розглядатися як катастрофа для релігійного життя, оскільки, на його думку, неадекватною для України є монополія Москви щодо вирішення українських православних справ. Подолання розбрату у релігійному середовищі набуває ознак національного значення, адже йдеться про формування в Україні політичної нації, громадянського суспільства в цілому.

Показово, що у випадку об'єднання УПЦ КП і УАПЦ та визнання Константинополем, Російська Православна Церква (РПЦ МП) втратить право називати себе "апостольською", бо Київ (місце, де побував Андрій Первозваний) вийде зі складу канонічної території РПЦ. В цьому вбачають одну з причин спротиву УПЦ МП утворенню єдиної помісної православної церкви. Втім, як схильні вважати деякі представники духовенства і віруючих, цей процес є незворотнім

В Україні нараховується 27 500 зареєстрованих релігійних общин і 26 650 священнослужителів. Більше половини общин належать Українській Православній Церкві Московського патріархату (10 310), УПЦ Київського патріархату (3 186) та Українській Автокефальній Православній Церкві (1 107). Кожна п'ята община належить Українській греко-католицькій церкві (3 328) та Українській Римсько-католицькій церкві (854). Всього в Україні близько 30 тис. релігійних організацій, у тому числі 365 монастирів, в яких понад 6 тис. монахів, 283 духовні місії, 163 духовні навчальні заклади, де навчається майже 20 тис. людей. Богослужіння здійснюється в 20 тис. храмів, кожний п'ятий з яких є пам'ятником архітектури.

Юридична складність питання щодо утворення єдиної помісної церкви полягає в тому, що досі немає узгодженого, прийнятого усіма помісними церквами механізму надання автокефалії й автономії. Вселенський патріарх Варфоломій I стверджує, що ця прерогатива належить йому, тоді як Російська православна церква вважає, що автокефалію має надавати Церква-матір, на території якої постає питання. Взагалі всі ці питання мали б розглядатися на Всеправославному святому Соборі, який готується вже майже тридцять років. Статус патріархату не дозволяє УПЦ КП увійти до складу Вселенського патріархату, як це могла б зробити, скажімо, не така чисельна Українська автокефальна православна Церква. Але ж і відмовлятися від статусу патріархату було б нерозумно: це, щонайменше, мало відповідає сьогоднішньому міжнародному престижу України. До того ж статус Предстоятеля Церкви України має бути анітрохи не нижчий, аніж у Предстоятелів Церков Болгарської, Сербської та Румунської (всі ці Церкви очолюють, як відомо, Патріархи).

Вищенаведене дозволяє стверджувати, що зміни у церковному житті України неминучі, однак сценарій реалізації змін, зважаючи на постреволюційний статус України, є невизначеним, тобто таким, що може народитися лише у контексті діалогу всіх зацікавлених сторін. Можливо, налагодженню церковних контактів сприятиме зустріч Президента України з членами Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій, заклик до участі в соціальних програмах, спрямованих на роботу з дітьми, інвалідами тощо, освітній і культурній сферах, роботі правоохоронних органів, Збройних Сил, пенітенціарній системі, інформаційному просторі тощо, так само як і готовність Президента України виступити посередником у діалозі духовного керівництва православних церков з питання створення єдиної помісної православної церкви в Україні. Поза сумнівом, зазначене питання не може вирішуватись неканонічним шляхом і залишається виключною прерогативою церкви.

На шляху подолання протистояння, що склалося в українському православ'ї, можна, безумовно, констатувати початок нового етапу, пов'язаного, передусім, з характером, сутністю та наслідками президентської виборчої кампанії в Україні. При цьому в нових суспільно-політичних умовах основні православні церкви дотримуються неоднакового бачення майбутньої долі православ'я в Україні, і, відповідно, по-різному оцінюють перспективи створення єдиної помісної православної церкви, а значить і процесу формування політичної нації.

Найбільшу активність щодо створення єдиної помісної православної церкви виявляє, як зазначалося, УПЦ КП. Очолювана патріархом Філаретом церква спрямовує свої зусилля на налагодження діалогу насамперед з УАПЦ і меншою мірою сподівається на допомогу Константинопольського патріархату. При цьому, виходячи з нещодавніх висловлювань

глави УПЦ КП про необхідність представлення УПЦ (МП) як “Російської Православної церкви в Україні”, Філарет не зацікавлений у наданні УПЦ (МП) широкої автономії і тим більше автокефалії. Крім того, у питанні створення в Україні єдиної помісної православної церкви УПЦ КП розраховує на сприяння держави. Також є підстави вважати, що патріарх Філарет готовий втілити в життя ідею “самолегітимації” УПЦ КП.

Натомість УПЦ (МП) більшою мірою дбає про налагодження конструктивних взаємовідносин з новою владною командою і перш за все з Президентом В. Ющенком. При цьому ієрархи УПЦ (МП) вбачають необхідним поставити на порядок денний питання про надання цій церкві статусу юридичної особи. Водночас фахівці відзначають, що на сьогодні одним з ключових завдань для УПЦ (МП) є покращення іміджу в суспільстві та збереження єдності конфесії. Щодо проблеми об’єднання православ’я, то УПЦ (МП) виявляє готовність до дискусії, але лише після “покаяння і усвідомлення своєї провини перед вселенським православ’ям” з боку УПЦ КП.

Офіційна позиція Константинопольського патріархату щодо проблеми православних церков в Україні фактично корелює з позицією УПЦ (МП) у цьому питанні. Вселенський патріарх Варфоломій I готовий обговорювати питання про новий статус Української православної церкви у сім’ї помісних православних церков, але лише після подолання розколу в українському православ’ї. Водночас деякі представники релігійних організацій та експерти не виключають, що Варфоломій I може зайняти і більш активну позицію в цьому питанні.

УАПЦ вже розпочала підготовку до міжправославного діалогу, в тому числі і в частині подолання конфлікту всередині цієї конфесії, який з особливою силою проявився в лютому 2005 р. Наприкінці травня 2005 р. створена комісія, яка розглядатиме питання об’єднання в єдину помісну православну церкву²⁸. Експерти також не виключають можливості залучення держави до процесу врегулювання кризових явищ в українському православ’ї. Водночас останні кроки нової владної команди і насамперед Президента В. Ющенка в цій сфері свідчать про те, що державна влада намагатиметься дотримуватися конституційного принципу відокремлення церкви і релігійних організацій від держави, що однак не виключає варіанта, за якого держава буде сприяти розв’язанню міжконфесійних проблем, але винятково в межах законодавства.

²⁸ [Електронний ресурс] — Режим доступу: www.kievpatr.org.ua. — 25.05.